

Meðferð nauðgunarmála í Danmörku

-skýrsla um heimsókn starfsmanna ríkissaksóknara og lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu til danskra yfirvalda í febrúar 2011

Höfundar:

Björgvin Björgvinsson, aðstoðaryfirlögregluþjónn

Daði Kristjánsson, saksóknari

Hulda Elsa Björgvinsdóttir, settur saksóknari

Sigríður J. Hjaltested, aðstoðarsaksóknari

Sigríður Elsa Kjartansdóttir, settur vararíkissaksóknari

6. september 2011

Meðferð nauðgunarmála í Danmörku

Efnisyfirlit

1.0	Inngangur	bls. 1
2.0	Dagskrá ferðarinnar	bls. 2
2.1	Ríkissaksóknari Danmerkur	bls. 2
2.2	Vestegns politi	bls. 3
2.3	Herstedvester	bls. 4
2.4	Fyrirlestur vitnasálfræðings	bls. 5
2.5	Neyðarmóttaka	bls. 6
2.6	Tækni- og vettvangsrannsóknir	bls. 7
3.0	Skipulag lögreglu, ákærvalds og dómstóla í Danmörku	bls. 7
4.0	Skýrsla danska ríkisspítalans dags. 7. febrúar 2011	bls. 8
4.1	Efni skýrslunnar	bls. 8
4.2	Fjöldi tilvika	bls. 9
4.3	Flokkun nauðgunarbrota með hliðsjón af tengslum brotaþola og geranda	bls. 9
4.4	Líkamlegir áverkar brotaþola	bls. 10
4.5	Mótspyrna	bls. 11
4.6	Hversu fljótt er tilkynnt um nauðgun	bls. 11
4.7	Áfengisneysla	bls. 11
4.8	Áhrif réttargæslumanna	bls. 11
4.9	Kærur til héraðssaksóknara	bls. 12
5.0	Helstu áhersluatriði	bls. 12
5.1	Ákvæði hegningarlaga um nauðgun ekki lengur samhljóða	bls. 12
5.2	Utanaðkomandi þrýstingur virðist ekki hafa áhrif á meðferð nauðgunarmála í Danmörku	bls. 12
5.3	Notkun hunda til að finna lífsýni	bls. 12
5.4	Réttarmeinafræðingar	bls. 13
5.5	Vitnaskýrslur	bls. 13
5.6	Rangar sakargiftir	bls. 13
5.7	Ekki má víkja frá reglum um hæfilegan málshraða	bls. 13
5.8	Samstarfs milli þeirra aðila sem vinna að nauðgunarmálum	bls. 14
5.9	Búnaður í dómsal	bls. 14
5.10	Meðferð kynferðisbrotamanna	bls. 14
5.11	Aukin upplýsingagjöf til brotaþola	bls. 14
5.12	Þjónusta við brotaþola í málum sem ekki eru kært og málum sem ekki er ákært í	bls. 14
5.13	Eru mál í einhverjum tilvikum rannsökuð sem ekki ætti að rannsaka	bls. 15
5.14	Det Kriminalpræventive råd	bls. 15
5.15	Vinnsla tölfraeðiupplýsinga	bls. 15
5.16	Uppbygging ákærvalds	bls. 15
5.17	Eftirlit með störfum ákærvalds	bls. 16
5.18	Miðlun upplýsinga til brotaþola	bls. 16

Meðferð nauðgunarmála í Danmörku

-heimsókn starfsmanna ríkissaksóknara og lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu til danskra yfirvalda í febrúar 2011

1.0 Inngangur

Á síðustu 10 árum hefur kynferðisbrotum sem tilkynnt eru til lögreglu fjölgað verulega. Óhætt er að fullyrða að á sama tíma hefur sérfræðiþekking aukist á málaflokknum, ennfremur sem það er mál manna að dómur séu almennt betur rökstuddir. Þá hafa refsingar verið að þyngjast á tímabilinu. Ríkissaksóknari hefur í tvígang staðið fyrir úttekt á rannsókn og saksókn nauðgunarmála, en starfshópur embættisins skilaði um það skýrslum á árunum 2001 og 2007. Þá varð það niðurstaðan að meðferð lögreglu og ákærvalds á nauðgunarmálum væri í heildina í lagi þótt athugasemdir væru gerðar við einstök mál. Síðan þá hefur ekki farið fram sérstök úttekt á málaflokknum. Þá hefur ekki unnist tækifæri til að bera saman rannsókn og saksókn mála á Íslandi og þeirra landa sem standa okkur næst hvað lagaumhverfi og samfélagsgerð varðar.

Undanfarið hefur borið á gagnrýni á meðferð nauðgunarmála í réttarkerfinu sem einkum hefur beinst að háu hlutfalli niðurfelldra mála hjá embætti ríkissaksóknara. Af því tilefni hefur ríkissaksóknari talið rétt að kanna hvort gagnrýnin eigi rétt á sér og hvort tilefni sé til að leggja fram tillögur til úrbóta. Með hliðsjón af framangreindu fór ríkissaksóknari, með bréfi dags. 15. desember 2010, þess á leit við ríkissaksóknara Danmerkur að embætti hans tæki á móti fulltrúum frá ríkissaksóknara og lögreglustjóranum á höfuðborgarsvæðinu í því skyni að þeir fengju að kynna sér meðferð nauðgunarmála hjá lögreglu og ákærvaldi. Var sérstaklega óskað eftir að fá kynningu á eftirfarandi sjö atriðum:

1. Rannsókn og meðferð nauðgunarmála hjá lögreglu frá kæru þar til mál er afhent ákærvaldi til meðferðar.
2. Skráningar mála, málsmeðferðartími, tæknirannsóknir, meðferð sönnunargagna, öflun vottorða sérfræðinga.
3. Helstu ástæður þess að rannsókn máls er hætt hjá lögreglu, mál felld niður, hvernig er að því staðið, kæruleiðir o. fl.
4. Ferill ákærmeðferðar nauðgunarmáls, frá móttöku máls frá lögreglu til loka dómsmeðferðar fyrir héraðsdómi og hvernig gæði ákvörðunar um ákæru eða niðurfellingu eru tryggð.
5. Forsendur sem hafðar eru til hliðsjónar við samantekt á tölfræði í þessum málaflokki.
6. Á hvern hátt forvörnum er sinnt, af hálfu lögreglu og eftir atvikum af hálfu annarra.
7. Gagnrýni á lögreglu og ákærvald. Hvaða atriði við meðferð þessara mála hafa helst verið gagnrýnd.

Ríkissaksóknari Danmerkur brást vel við beiðninni og setti saman þriggja daga dagskrá fyrir hópinn. Af hálfu ríkissaksóknara fóru Sigríður Elsa Kjartansdóttir, settur

vararíkissaksóknari, Daði Kristjánsson, saksóknari og Hulda Elsa Björgvinsdóttir, settur saksóknari og af hálfu lögreglustjórans á höfuðborgarsvæðinu fóru Björgvin Björgvinsson, aðstoðaryfirlögregluþjónn og Sigríður J. Hjaltested, aðstoðarsaksóknari. Hópurinn fór utan til Kaupmannahafnar sunnudaginn 20. febrúar 2011 og kom heim fimmtudaginn 24. sama mánaðar.

2.0 Dagskrá ferðarinnar

2.1 Ríkissaksóknari Danmerkur

Að morgni mánudagsins 21. febrúar mættum við til fundar á skrifstofu ríkissaksóknara við Frederiksholms Kanal 16, Kaupmannahöfn. Eva Rønne, vararíkissaksóknari og samstarfsmenn hennar tóku á móti okkur og buðu okkur velkomin. Eftir stutt spjall hóf Eva framsögu með kynningu á nokkrum atriðum. Eva útskýrði uppbyggingu ákærvaldsins í Danmörku og gerði grein fyrir hlutverki ríkissaksóknara í refsivörslukerfinu. Þá gerði hún grein fyrir málsmeðferð sakamála fyrir dómi. Einnig gerði Eva grein fyrir nauðgunarákvæði dönsku hegningarlagna, sem eru í 1. og 2. mgr. 216. gr. og rakti helstu breytingar og réttarþróun sem hefðu átt sér stað.

Eva fór yfir hlutverk ríkissaksóknara, starfsmannafjölda og helstu verkefni hans. Í því sambandi kom fram að hlutverk ríkissaksóknara væri fyrst og fremst stjórnunarlegs eðlis gagnvart lægra settum ákærendum. Hinir lægra settu eru embætti sex svæðisbundinna héraðssaksóknara (regionale statsadvokater) og embætti tólf svæðisbundinna lögreglustjóra (politimester). Helstu verkefni ríkissaksóknara væru ýmiss konar skýrslugerð, útgáfa á leiðbeiningum og verklagsreglum og samskipti við dómsmálaráðuneytið og ríkislögreglustjóra sem og margs konar fyrirvar gagnvart þjóðþinginu (Folketinget) og þátttaka í löggjafarvinnu. Varðandi málflutningur þá kom fram að herra settir ákærendur hjá ríkissaksóknara (statsadvokat og vicesstatsadvokat) önnuðust stöku sinnum málflutning fyrir Hæstarétti ef um væri að ræða mál sem hefðu almenna þýðingu (principielle sager) en þau væru ekki mörg á ársgrundvelli. Þá kom einnig fram að lægra settir ákærendur (rigsadvokatassessorer) tækju stundum að sér að flytja mál fyrir héraðsdómi Kaupmannahafnar í umboði lögreglustjóra. Lögreglustjórar fara með ákærvald í öllum málaflokkum, þar með talið í öllum nauðgunarmálum og fara með þau mál fyrir héraðsdómi. Héraðssaksóknarar færu hins vegar með öll áfrýjunarmál fyrir Landsrétti (vestri og eystri Landsréttur) og þeir fara einnig með áfrýjunarmál fyrir Hæstarétti.

Fram kom að á árinu 2002 hefðu efri mörk refsiramma nauðgunarákvæðisins verið hækkuð um tvö ár, úr 6 árum í 8 ár, að því er varðaði 1. mgr. (venjuleg nauðgun), en úr 8 árum í 10 ár, að því er varðaði 2. mgr. (gróf nauðgun). Þá kom fram að ríkissaksóknari hefði fylgst vel með þeirri réttarframkvæmd sem hefði átt sér stað í málaflokknum eftir lagabreytinguna og hefðu verið gefnar út 7 skýrslur (redegørelser), sú síðasta frá árinu 2010, sem lýstu vel þeirri þróun sem hefði átt sér stað frá lagabreytingunni. Þróunin

hefði verið sú að viðurlög hefðu þingst nokkuð eftir að lögunum var breytt. Í skýrslum ríkissaksóknara o.fl. þar sem fjallað er um nauðgunarbrot eru þau jafnan flokkuð í þrjá flokka: árárnauðganir (overfaldsvoldtægt), stefnumótanauðganir (kontaktvoldtægt) og paranauðganir (parvoldtægt). Að jafnaði væru viðurlög vegna fullframinnar árárnauðgunar um tvö og hálf ár (1. mgr.) en allt að þrjú til fjögur ár ef grófleikinn væri meiri (2. mgr.), viðurlög vegna fullframinnar stefnumótanauðgunar væru um eitt og hálf til tvö ár og viðurlög vegna fullframinnar paranauðgunar væru hins vegar að jafnaði um eitt og hálf ár eða eitt ár og átta mánuðir. Viðurlög væru hins vegar að jafnaði vægari ef um væri að ræða tilraunarbrot.

Á fundinum var okkur afhent nýleg skýrsla Det kriminal præventive råd, sem kom út í janúar 2011 um feril og lyktir nauðgunarmála í refsivörslukerfinu, Voldtægt der anmeldes..., Del VI: Voldtægtsanmeldelsers vej gennem retssystemet, en um hana er nánar fjallað í kafla 4.0. Eva gerði stuttlega grein fyrir skýrslunni og skýrði helstu niðurstöður hennar. Meðal annars vakti hún athygli á því að í niðurstöðu skýrslunnar kæmi fram að fjórða hver nauðgun væri óupplýst og ef gerandi í nauðgunarmáli væri þekktur þá væri viðkomandi kærður í 90% málana (sigtelse). Þá væri um helmingur málanna að jafnaði felldur niður af ákærvaldinu og í mörgum málanna væri sönnunarstaðan mjög erfið og oft stæðu aðeins orð gegn orði.

Sérstaklega var rætt um þær hugmyndir sem fram hafa komið um innleiðingu á nýju ákvæði í hegningarlögin um nauðgun af gáleysi.

Í lok fundarins fóru fram umræður og skoðanaskipti og einnig gerðum við stuttlega grein fyrir nokkrum atriðum í íslenski réttarframkvæmd og skipulagi ákærvalds hér á landi eftir því sem við átti í samræmi við kynninguna.

2.2 Vestegns polití

Að lokinni kynningu hjá ríkissaksóknara var haldið til Albertslund til Vestegns Politi. Á móti okkur tók René Harrestrup, saksóknari og yfirmaður lögfræðideildar sem fer með kynferðisbrotamál og alvarleg ofbeldismál. Þá tók á móti okkur Henning Thiesen, lögreglustjóri. Hann sagði okkur m.a. frá nýlegri endurskipulagningu lögregluumdæmisins og uppbyggingu innan lögreglunnar sem hann kvað hafa skilað sjáanlegum árangri. Eftir þetta hófst dagskrá sem René Harrestrup og starfsfólk hans hafði skipulagt en hún var byggð upp af fyrirlestrum og skoðunarferð um lögreglustöðina. Þá var farið yfir tvö mál sem lögfræðingar höfðu látið reyna á fyrir dómi en í báðum málunum voru ákærðu sýknaðir. Fljótt á litið virtust vera gerðar strangar sönnunarkröfur við meðferð málsins fyrir dómi og töldu flestir innan íslenska hópsins að í öðru málanna hefði verið sakfelld hefði málið verið rekið fyrir íslenskum dómstólum.

Umdæmi Vestegns politi telur um 391.000 manns. Hjá embættinu starfa 653 lögreglumenn og 33 lögfræðingar. Rannsókn nauðgunarmála er í höndum deildar sem annast „personfarlig kriminalitet“. Þar starfa 7 lögfræðingar sem sækja nauðgunarmál

fyrir héraðsdómi. Þeir vinna náið með rannsóknardeild og er það mat manna að það sé afar skilvirkt kerfi og sé til þess fallið að stytta málsmeðferðartíma. Verkaskipting er þó skýr. Lögreglumenn taka t.d. ákvörðun um að hætta rannsókn sé ekki grundvöllur fyrir áframhaldandi meðferð, t.d. ef gerandi finnst ekki. Lögfræðingur og lögreglumaður taka hins vegar sameiginlega ákvörðun sé rannsókn hætt vegna sönnunarskorts.

Ríkissaksóknari setur leiðbeinandi reglur um hámarksmálsmeðferðartíma í kynferðisbrotamálum. Miðað er við að málsmeðferðartími frá því að rannsókn hefst og þar til ákæra er gefin út sé ekki lengri en 60 dagar. Málsmeðferðartími flóknari mála sé almennt ekki lengri en 4 mánuðir. Ríkissaksóknari hefur eftirlit með því hvernig gengur að halda þessi tímamörk. Er það gert með því að kanna með jöfnu millibili hver er málsmeðferðarhraðinn. Þær kannanir benda til þess að á heildina litið gangi nokkuð vel að ljúka rannsókn og gefa út ákæru innan tímarammans.

Lögfræðingar og rannsóknarlögreglumenn koma ekki að úrvinnslu tilkynninga sem berast um nauðganir. Stjórnstöð tekur á móti tilkynningum og vinnur úr þeim. Þar er þó sérstakur fulltrúi sem metur þessar tilkynningar, þ.e. leggur mat á hvort lögregla bregðist við með einhverjum hætti. Þarna er því ákveðin „sía“ mála og má því ætla að nokkuð stór hluti þeirra sé látinn niður falla strax á þessu stigi og þær ekki skráðar sem nauðgunartilkynningar. Virðist sem málið sé metið af stjórnstöð án þess að farið sé á vettvang. Í þeim tilvikum sem ákveðið er að senda lögreglu á vettvang er þeim útköllum sinnt af almennri deild lögreglu. Þegar mál eru komin til afgreiðslu inn í rannsóknardeild eru skýrslur teknar á skrifstofu rannsóknarlögreglumanns og aðeins í hljóð og mynd ef um börn er að ræða. Teknar eru saman samantektir af þeim skýrslum en þær eru ekki ritaðar upp frá orði til orðs.

Algengt er að farið sé fram á gæsluvarðhald í nauðgunarmálum á grundvelli rannsóknarhagsmuna en sjaldgæft að það sé gert á grundvelli almannahagsmuna vegna strangra sönnunarkrafna. Tiltækin mál fara í sáttameðferð samþykki brotþoli og kærði að fara þá leið.

Á árinu 2010 voru skráðar tilkynningar um nauðganir samtals 27, af þeim urðu 22 að málum og ákært var í 12 þeirra.

Fram kom að það er ekki meginregla að nauðgunarmál séu rekin fyrir luktum dyrum. Hins vegar eru undantekningar frá því að þinghald sé opið, t.d. er hægt að krefjast lokaðs þinghalds þegar brotþoli gefur skýrslu fyrir dómi eða þegar sýndar eru tilteknar hljóð-eða myndupptökur.

2.3 Herstedvester

Að morgni þriðjudagsins 22. febrúar var haldið til Albertslund og farið í heimsókn í Herstedvester fangelsið. Á móti okkur tók Hanne Høegh Rasmussen, fangelsisstjóri og samstarfsmenn hennar sem í upphafi heimsóknarinnar kynntu starfsemi fangelsisins en síðan var farið í skoðunarferð um svæðið. Athygli vakti sérstakt hús sem verið er að taka í gagnið og er ætlað föngum og fjölskyldum þeirra til lengri eða skemmri samveru. Það er

innréttað eins og heimili og í því er að finna allan helsta búnað svo sem til matargerðar. Þar er einnig að finna lokaða deild fyrir fanga sem eiga við erfið geðræn vandamál að stríða. Mikil áhersla er lögð á vinnu og nám og er öll vinnuástaða, m.a. verkstæði til fyrirmyndar.

Fangelsið var tekið í notkun árið 1935 og var á þeim tíma kallað fangelsi og „psykopatforvaring“. Í dag er fangelsið sérstaklega ætlað þeim sem afplána langa fangelsisrefsingu eða hafa hlotið refsingu fyrir mjög alvarleg afbrot. Um er að ræða lokað fangelsi þó þar séu starfræktar ákveðnar deildir sem eru opnar. Í fangelsinu afplána bæði karlar og konur dóma en kynin eru höfð í aðskildum deildum. Markmið með starfi innan fangelsisins er að efla sjálfsbjargarviðleitni fanga, að kenna þeim að bera ábyrgð og að gera þá hæfari til að takast á við samfélagið eftir afplánun. Þá er áhersla lögð á að föngum standi til boða meðferðarúræði. Stór hluti fanganna er skilgreindur sem „psykopatar“, þ.e. þeir sem hafa litla sem enga ábyrgðartilfinningu og virðingu fyrir mörkum annarra.

Flestir kynferðisafbrotamenn sem dvelja í fangelsinu taka þátt í meðferðum, ýmist hóp- og/eða einstaklingsmeðferðum. Eftir því er gengið og hefur reynslan sýnt að flestir gangast undir meðferð að lokum en ekki er fátítt að kynferðisafbrotamenn glími við mikla afneitun og séu því ekki reiðubúnir til að gangast undir meðferð strax. Mikil áhersla er lögð á að fangar sem afplána dóma fyrir kynferðisbrot gangist undir meðferð. Telja yfirvöld að þátttaka í meðferðarstarfi dragi úr endurkomutíðni kynferðisbrotamanna í fangelsi. Endurkomutíðni þeirra er 7%, samanborið við 68% í öðrum brotaflokkum. Er talið að lága endurkomutíðni kynferðisbrotamanna megi að nokkru leyti þakka góðum árangri sem náðst hefur við meðferðarstarfið.

Á árinu 1989 var tekin upp sérstök vöunarmedferð (lyfjamedferð) ætluð kynferðisbrotamönnum (antihormone therapy – medical castration). Meðferðin er háð samþykki viðkomandi sem dregið geta samþykkið til baka á hvaða stigi sem er. Þessari meðferð hefur einungis verið beitt einu sinni frá 1989.

2.4 Fyrirlestur vitnasálfræðings

Eftir hádegi á þriðjudeginum var förinni heitið til lögregluskólans þar sem einn kennari skólans, Kristina Jakobsen, sérfræðingur í vitnasálfræði og yfirheyrslutækni, tók á móti okkur. Í erindi sínu fór hún almennt yfir þá þætti sem geta haft áhrif á skýrslutökur í nauðgunarmálum og þær mótsagnir sem þar eru oft ríkjandi. Tók hún dæmi um þörf brotaþolans til að honum sé trúað og þörf hans fyrir huggun og samúð. Lögreglan hins vegar geti ekki tekið afstöðu með því að segjast trúa brotaþola þar sem á henni hvíli hlutlægnisskylda. Þá nefndi hún sem dæmi mikilvægi þess að fá öll smáatriði fram í skýrslutökunni en algengt er að það sé erfiðleikum bundið þar sem bæði brotaþoli og sakborningur hafi sjaldan geð í sér til að lýsa atvikum í þaula. Þá fór hún yfir dæmigerð viðbrögð brotaþola meðan á nauðgun stendur, en hluti brotaþola veitir mótspyrnu, sumir flýja og enn aðrir frjósa. Þá bregðast sumir við nauðgun á þann hátt að aftengja sig, þ.e. „fara út úr líkamanum“. Eftir nauðgunina er ástandið oft þannig að brotaþolar hafa

takmarkaða vitræna getu og muna oft ekki hvað gerðist nákvæmlega auk þess sem þeir líta oft svo á að verknaðurinn sé þeim að kenna.

Kristina fór vel yfir þá yfirheyrslutækni sem danska lögreglan styðst við. Lagði hún áherslu á hve mikilvægt það sé að undirbúa brotapolu vel fyrir skýrslutökur og byggja upp traust milli hans og þess sem tekur skýrsluna. Lýsti hún því að þótt lögregla geti ekki tekið afstöðu með brotapolu þá sé unnt að sýna „faglega“ samúð með því að láta í ljós að málið sé tekið alvarlega, að brotapolu finni að á hann sé hlustað og áhugi sé fyrir hendi á því sem hann hefur að segja. Fjallaði hún um mikilvægi þess að spyrja ekki leiðandi spurninga. Kvað hún þekkt að vitni ættu einna verst með að muna útlit viðkomandi, t.d. lýsa hæð og þyngd. Þá kvað hún fólk almennt ekki eiga í erfiðleikum með að muna ef einhver ógnar með hnífi, hins vegar ætti það erfiðara með að lýsa því hvernig hnífurinn leit út. Þá benti Kristina á að stór hluti af minni fólks virki þannig að það þarf hjálp til að muna, þannig geta umhverfisþættir hjálpað mikið til og því getur það hjálpað að spyrja um aðstæður á vettvangi. Kristina nefndi að færst hafi í aukana að danska lögreglan sviðsetji verknaðinn þannig að farið sé með brotapolu á brotavettvang. Slíkt hafi gefist vel og ef um rangar sakargiftir er að ræða þá afhjúpast það oft við sviðsetningu. Sem dæmi um vel heppnaða sviðsetningu sýndi Kristina okkur myndband þar sem ung stúlka lýsti því að maður hafi reynt að drepa hana er hún var stödd á sólbaðsstofu. Ekkert var vitað um geranda og því mikilvægt að fá fram öll atriði sem skipt gætu máli. Áður hafði verið tekin skýrsla af stúlkunni á lögreglustöð og var í kjölfarið ákveðið að reyna sviðsetningu til að freista þess að kanna hvort stúlkan gæti gefið betri lýsingu á manninum og atvikinu. Við sviðsetninguna gat stúlkan munað þrjú atriði sem skiptu máli, m.a. að sígarettulykt hafi verið af manninum.

Lagði Kristina ríka áherslu á að gefa þurfi brotapolu tíma og svigrúm til að rifja upp verknaðinn, ennfremur að yfirvöld verði að sýna því skilning að slíkt geti tekið tíma og oft þurfi fleiri en eina skýrslutöku og jafnvel sviðsetningu á broti.

2.5 Neyðarmóttaka

Að morgni miðvikudagsins hlýddum við á erindi Hanne Nielsen sem er yfirhjúkrunarfræðingur á neyðarmóttöku fyrir þolendur kynferðisofbeldis á danska ríkisspítalanum (Rigshospitalets Center for Voldtægtsofre). Neyðarmóttakan opnaði árið 2000 og starfar hún á landsvísu. Í neyðarmóttökuteyminu eru læknar, hjúkrunarfræðingar, sálfræðingar, félagsfræðingar og ritari. Í teyminu sem slíku eru ekki lögmenn, en neyðarmóttakan er í samstarfi við hópi réttargæslumanna sem brotapolar geta leitað til. Tekið er á móti brotapolum allt að 72 klukkustundum eftir að brot á sér stað. Sé lengri tími liðinn frá broti stendur brotapolum til boða að fara á svokallað „Center for Voldtægtsofre“ þar sem ýmis þjónusta er í boði. Neyðarmóttaka ríkisspítalans tekur á móti brotapolum frá 12 ára aldri. Skoðunin sem slík samanstendur annars vegar af réttarlæknisfræðilegri rannsókn og hins vegar af hefðbundinni læknisskoðun. Brotapolum er í sjálfsvald sett hvort þeir undirgangist réttarlæknisfræðilega skoðun þar sem lífsýni eru tekin sem gætu nýst síðar sem sönnunargagn í sakamáli. Komi brotapolu hins vegar í fylgd lögreglu þá fer ávallt fram réttarlæknisfræðileg skoðun. Í slíkri skoðun eru tekin tvö blóðsýni og tvö þvagsýni til að mæla alkóhól og lyf. Sýnin eru geymd í allt að 3 mánuði. Um 330 brotapolar koma á hverju ári, þar af eru 1-2% karlmenn. Um 62% þeirra sem

leita til neyðarmóttöku eru á aldrinum 15-19 ára, um 20% á aldrinum 20-24 ára og um 15% á aldrinum 25-29 ára. Að mati Hanne fer þeim tilvikum fjölgandi þar sem börn á aldrinum 12-14 ára eiga í hlut. Af þeim sem leita til neyðarmóttöku hafa 50% nýja áverka, þar af hafa 30% áverka á kynfærum eða endaparmi. Aðspurð lýsti Hanne því að starfsmenn neyðarmóttökunnar koma nánast aldrei fyrir dóm sem vitni. Það gerir hins vegar réttarlæknir sem hefur aldrei hitt brotapolana. Hann fær gögnin frá neyðarmóttökunni og kemur fyrir dóm sem sérfræðivitni.

2.6 Tækni- og vettvangsrannsóknir

Miðvikudaginn 23. febrúar var haldið í tæknideild Ríkislögreglustjórans (Rigspolitiets Kriminaltekniske Afdeling). Þar stóð Jitte Storgaard fyrir áhugaverðri kynningu um vettvangsrannsóknir og sýnikennslu um hvernig unnt sé að tryggja sönnunargögn í nauðgunarmáli.

Fram kom hjá henni að algengt sé að fundað sé með saksóknurum í málum og útskýrðar sérstaklega niðurstöður tæknirannsókna eða vettvangrannsókna. Þykir það til þess fallið að auka skilning og auðvelda greiningu aðalatriða frá aukaatriðum. Jafnframt tryggir það að öll nauðsynleg atriði séu rannsökuð.

Sérþjálfaðir hundar (ID-hundar) hafa verið notaðir með góðum árangri við vettvangsrannsóknir, m.a. til að finna sæði og blóð utandyra. Hefur það gefið góða raun og það jafnvel eftir nokkurra daga rysjótt veðurfar.

Farið var í skoðunarferð um tæknideildina og m.a. rætt við John Hermansen en hann ræddi við hópinn um DNA rannsóknir í nauðgunarmálum. Fram kom að biðtími eftir niðurstöðum væri almennt nokkrar vikur.

Jafnframt voru stuttlega kynntir möguleikar sem nú eru fyrir hendi til að kanna lyfja- og fíkniefnaneyslu aftur í tímann með rannsókn á hári viðkomandi.

3.0 Skipulag lögreglu, ákærvalds og dómstóla í Danmörku

Þann 1. janúar 2007 voru gerðar breytingar á skipulagi lögreglu og dómstóla í Danmörku. Lögregluumdæmum var fækkað úr 54 í 12 og héraðsdómstólum (byretter) var fækkað úr 84 í 24. Meginmarkmið breytinganna var að styrkja lögregluna og héraðsdómstólana og gera einingarnar sjálfstæðari til þess að þær gætu tekist á við flóknari verkefni.

Ríkislögreglustjóri fer með málefni lögreglunnar á landsvísu í umboði dómsmálaráðherra og lúta lögreglustjórar stjórnunarlegu boðvaldi ríkislögreglustjóra. Ríkislögreglustjóri fer einnig með ýmis stjórnarsýsluverkefni, starfsmannamál og veitir lögreglustjórum aðstoð, t.d. með starfrækslu tæknideildar.

Lögreglustjórar fara með lögreglustjórn í sínum umdæmum, þar með er talið rannsóknir sakamála óháð málaflokkum.

Ríkissaksóknari, héraðssaksóknarar og lögreglustjórar fara með ákærvaldið. Ríkissaksóknari er æðsti handhafi ákærvaldsins í umboði dómsmálaráðherra og fer embætti hans með yfirumsjón með lægra settum ákærendum, lögreglustjórum og svæðisbundnum héraðssaksóknurum (regionale statsadvokater). Ríkissaksóknari í samráði við héraðssaksóknara fer með eftirlit með ákærvaldi lögreglustjórana og getur gefið fyriræli um einstök mál.

Héraðssaksóknaraembættin eru átta talsins, þar af eru 6 svæðisbundin, eitt fer með meðferð efnahagsbrota (Statsadvokaten for Særlig Økonomisk Kriminalitet) og eitt embætti fer með sérstök alþjóðleg sakamál (Statsadvokaten for Særlige Internationale Straffesager). Héraðssaksóknarar fara með sakamál fyrir Eystri- og Vestri-Landsrétti og hafa eftirlit með ákærvaldi lögreglustjóra og veita þeim faglega aðstoð.

Lögreglustjórar fara með ákærvald í sínum umdæmum fyrir héraðsdómum og nær það til allra helstu málaflokka, þar með talið nauðgunarmála. Ekki er gerð krafa um að lögreglustjórar séu lögfræðingar en þeir skulu hafa nauðsynlega þekkingu í lögfræði. Dagleg stjórnun ákærudeilda hjá lögreglustjórum er hjá yfirákærendum (chefanklager) en áskilið er að þeir skuli vera lögfræðingar. Þeim til aðstoðar eru lægra settir ákærendur sem einnig eru lögfræðingar (politivadokat, politiassessor og politifuldmægtig).

Rekstur allra sakamála byrjar fyrir héraðsdómi á grundvelli málshöfðunar lögreglustjóra eða héraðssaksóknara efnahagsbrota. Héraðsdómstólarnir eru 24 talsins eins og áður greinir og eru þeir staðbundnir og er landinu skipt upp í héraðsdómstólaumdæmi.

Tveir áfrýjunardómstólar eru starfræktir, Vestri- og Eystri Landsréttur og eru þeir staðbundið áfrýjunardómstig. Þá er Hæstiréttur æðsti áfrýjunardómstóll landsins en þangað er einungis unnt að áfrýja alvarlegustu sakamálunum eða málum sem hafa almenna sérstaka þýðingu.

4.0 Skýrsla danska ríkisspítalans dags. 7. febrúar 2011

4.1 Efni skýrslunnar

Skýrslan sem, eins og rakið hefur verið, ber heitið “Voldtægt der anmeldes..., Del VI: Voldtægtsanmelders vej gennem retssystemet Nauðgunartilkynningar, VI. Hluti” (Ferill nauðgunartilkynninga í gegnum réttarkerfið) er gefin út af Det Kriminalpræventive Råd og er hluti af víðtækustu rannsókn sem fram hefur farið í Danmörku á nauðgunartilkynningum. Skýrslan var unnin í samvinnu við Det Juridiske Fakultet ved Københavns Universitet, Center for Seksuelle Overgreb på Rigshospitalet og Statens institut for Folkesundhed.

Við gerð skýrslunnar var farið yfir 1264 tilkynningar um nauðgun sem bárust lögreglu á þriggja ára tímabili frá 2000 til 2002. Skoðaður var ferill þessara tilkynninga í gegnum

réttarkerfið í Danmörku. Skýrslan varpar ljósi á það hversu langt málin komast og ástæður þess að mál koma ekki fyrir dómstóla.

Ástæða er til að geta sérstaklega um nokkur atriði sem fjallað er um í skýrslunni. Þar er fyrst að nefna upplýsingar um fjölda tilvika sem tilkynnt eru til lögreglu, fjöldi tilvika sem ekki eru tilkynnt og helstu ástæður þess. Næst er að nefna það hvaða áhrif það hefur á framgang mála ef tengsl eru á milli geranda og brotþola, þegar brotþoli sýnir mótþróa, ef líkamlegir áverkar reynast vera á brotþola, hversu fljótt brot er tilkynnt til lögreglu og hvaða áhrif áfengisneysla bæði geranda og brotþola hefur á afdrif málsins. Loks verður stuttlega rakin niðurstaða skýrslunnar varðandi það hvaða þýðingu skipun réttargæslumanns hefur fyrir framgang mála og hvaða áhrif kærur til héraðssaksóknara vegna niðurfellingu mála hafa á framgang þeirra.

4.2 Fjöldi tilvika

Á þeim þremur árum sem rannsóknin tók til var að meðaltali 421 nauðgun tilkynnt árlega til lögreglu.

Í skýrslunni kemur fram að í 28% af tilkynntum málum fann lögregla ekki geranda og það leiddi til þess að málin fóru ekki lengra í réttarkerfinu. Í 32% málanna voru málin felld niður, 30% fóru fyrir dómstóla með útgáfu ákæru og 10% lauk án þess að kært væri í máli og þar af 20% af því að gerandi var ekki sakhæfur vegna ungs aldurs.

Fram kemur að dulin brot eru mjög algeng í þessum brotaflokki. Þrjár af hverjum fjórum nauðgunum eru ekki tilkynntar til lögreglu. Þessar tölur eru byggðar á svokölluðum brotþolakönnunum og ber að taka með fyrirvara um að ekki er víst að allir þeir verknaðir sem þarna eru taldir með myndu falla undir lögfræðilega skilgreiningu á hugtakinu nauðgun.

Ástæður þess að nauðganir voru ekki tilkynntar til lögreglu voru margar. Í viðtölum sem tekin voru á árunum 2008 og 2009 sögðu t.d. 15% brotþola að þeir hafi ekki tilkynnt um nauðgun þar sem gerandi hafi verið kærasti eða vinur. Alls sögðu 28% að nauðgun hafi ekki verið tilkynnt vegna hræðslu eða andlegs ójafnvægis, 12% af því að brotþolar töldu sig eiga að einhverju leyti sök á því sem gerðist og 9% töldu að það mundi ekki hjálpa þeim neitt þótt tilkynnt væri um brotið eða brotþolar höfðu ekki áhuga á því.

Lögreglu berast einnig upplýsingar frá brotþolum sem upplifa kynferðislegar árásir sem ekki eru skráðar sem eiginlegar tilkynningar um nauðgun og teljast því ekki með þegar talað er um þann fjölda nauðgunarbrot sem tilkynnt eru til lögreglu. Hér er um að ræða mál sem sett eru í flokk með tilkynningum um kynferðisbrot.

4.3 Flokkun nauðgunarbrot með hliðsjón af tengslum milli brotþola og geranda

Athygli vekur að í skýrslunni eru nauðgunarbrot flokkuð í þrjá meginflokkka eftir tengslum geranda og brotþola, árásarnauðgun (overfaldsvoldtægt), stefnumótanauðgun (kontaktvoldtægt) og paranauðgun (partnervoldtægt).

Árásarnauðgun var í skýrslunni skilgreind sem tilvik þar sem viðkomandi höfðu ekki verið í samskiptum né heldur þekkt til hvors annars þannig að einhverja þýðingu hefði fyrir málið.

Paranauðgun nær til nauðgana þar sem gerandi er núverandi eða fyrrverandi maki, sambýlismaður eða kærasti brotþola.

“Kontakt”nauðgun (önnur tilvik) hefur verið skilgreind neikvætt sem þau tilvik þar sem hvorki er um að ræða árásarnauðgun né heldur paranauðgun. Þetta tekur því til margra mismunandi tilvika að því er varðar tengsl milli geranda og brotþola. Gerandi getur verið faðir, frændi eða annar fjölskyldumeðlimur. Einnig getur gerandi verið samstarfsmaður eða einhver sem brotþoli hitti stuttlega á veitingahúsi fyrir atvikið.

Í 64% tilvika þekktust brotþoli og gerandi og í 48% tilvika var um að ræða “kontakt”nauðgun. Í 17% tilvika voru gerandi og brotþoli þar eða fyrrverandi þar og í 36% tilvika var um að ræða árásarnauðgun þar sem gerandi og brotþoli þekktu ekki hvort annað áður en atvik gerðust.

Þegar skoðaður var framgangur mála með hliðsjón af þessum skilgreiningum kemur í ljós að þau mál þar sem brotþoli þekkti geranda áður en atvik áttu sér stað komust styttra áleiðis í kerfinu heldur en þau mál þar sem gerandi og brotþoli þekktust ekki. Þegar um var að ræða árásarnauðgun þá komust mál því almennt lengra og ef refsing var dæmd þá var hún almennt þyngri en í öðrum málum. Um 63% af árásarnauðgunum komu fyrir dóm en 42% af málum þegar um var að ræða “kontakt”nauðgun og 54% þegar um var að ræða paranauðgun.

Þegar sakfellingarhlutfall er skoðað kemur í ljós að það er hærra þegar um er að ræða árásarnauðgun eða 87% en 81% þegar um er að ræða “kontakt”nauðgun og 70% þegar um er að ræða paranauðgun.

Tilhneiging er til þess að fleiri “kontakt”nauðganir endi með dómi fyrir annað kynferðisbrot en nauðgun og að árásarnauðganir endi í meira mæli með sakfellingu fyrir nauðgun en fyrir önnur kynferðisbrot.

4.4 Líkamlegir áverkar brotþola

Flestir sem tilkynntu nauðgun á þessu tímabili voru með einhverja líkamlega áverka. Þegar um var að ræða tilkynningar sem leiddu til kærú á hendur ákveðnum geranda voru 60% brotþola með líkamlega áverka, 28% voru ekki með slíka áverka og í 12% málanna var þetta óupplýst.

Í málum sem flokkast sem paranauðganir var oftast um að ræða líkamlega áverka en þegar um var að ræða árásar- eða “kontakt”nauðganir.

Ekki var ákært í 6 af hverjum 10 málum þar sem tilkynnt var um nauðgun og brotaþoli var með líkamlega áverka.

Í þeim málum þar sem ákveðinn gerandi hafði verið kærður fyrir nauðgun og brotaþoli var með líkamlega áverka lauk 46% málanna án þess að ákært væri í þeim og í flestum tilvikum þar sem málið þótti ekki líklegt til sakfellis.

Í einu af hverjum fjórum málum sem tilkynnt voru og brotaþoli var með líkamlega áverka, endaði málið með dómi þar sem sakfelld var fyrir nauðgun.

4.5 Mótspyrna

Það felst í skilgreiningu á hugtakinu nauðgun í dönskum hegningarlögum að gerandi verður að hafa vitað að kynferðismökin fóru ekki fram með vilja brotaþola. Það leiðir til þess að það hefur mikla þýðingu að ljóst sé hver sé vilji brotaþola. Í 84% af málum sýndu brotaþolar mótspyrnu (aktiv modstand) t. d. fortölur, öskur, hróp, hlaup og annan líkamlegan mótþróa. Í 2% var um að ræða mótspyrnu með aðgerðarleysi (passiv modstand) t.d. grát en 14% tilvika sýndu brotaþolar ekki mótþróa.

Niðurstöður sýna að mótþrói eykur líkurnar á því að mál endi fyrir dómstólum. Í 68% tilvika þar sem brotaþoli var ekki með mótspyrnu var mál fellt niður en í 49% þeirra tilvika þar sem brotaþoli hafði sýnt mótspyrnu. Ef skoðuð eru þau mál sem ákært er í þá var í 91% tilvika um að ræða mótspyrnu, í 2% tilvika grét brotaþoli og í 7% tilvika var ekki um mótspyrnu að ræða.

4.6 Hversu fljótt er tilkynnt um nauðgun

Flestir brotaþolar tilkynna um nauðgun innan við 24 klukkustundir frá því brot var framið eða 62% tilvika. Um 24% mála voru tilkynnt einum til 30 dögum eftir atvik, 11% meira en mánuði eftir atvik og í öðrum málum er þetta óupplýst.

Mál sem tilkynnt eru innan við þremur klukkustundum eftir ætlað brot leiða frekar til ákæru en mál sem tilkynnt eru lögreglu síðar. Þegar skoðuð eru þau mál sem ákært er í þá skiptir engu máli fyrir niðurstöðu þeirra fyrir dómi hversu löngu eftir ætlað brot tilkynning barst.

4.7 Áfengisneysla

Liggi fyrir að gerandi var ekki undir áhrifum áfengis leiddi það frekar til þess að hann var ekki ákærður og á sama hátt þegar fyrir lá að brotaþoli var ekki undir áhrifum áfengis þá leiddi það frekar til þess að ákært var í máli.

4.8 Áhrif réttargæslumanna

Niðurstaða rannsóknarinnar var sú að þegar brotaþoli hafði réttargæslumenn tvöfaldaðist fjöldi sakfellinga.

4.9 Kærur til héraðssaksóknara

Á því tímabili sem var til skoðunar var í 51 tilviki kærð til héraðssaksóknara ákvörðun lögreglustjóra um að ákæra ekki vegna nauðgunar eða að hætta rannsókn. Héraðssaksóknari staðfesti ákvörðun lögreglustjóra í 46 málum en í 5 málum eða færri en 10% kærða tilvika breytti hann ákvörðun lögreglustjóra.

Í skýrslunni segir að sú staðreynd að svo sjaldan er tekið undir sjónarmið kæranda getur verið merki um að ákvarðanir lögreglustjóra séu ávallt réttar. Amnesty International hafi hins vegar bent á að það þurfi að skoða hvort málsmeðferð héraðssaksóknara í þessum tilvikum sé óhlutdræg og réttlát þar sem segja megji að það sé kerfið sem sé að endurskoða sjálft sig.

5.0 Helstu áhersluatriði

Eins og rakið er í upphafi skýrslunnar var markmiðið með ferðinni að fá samannburð á meðferð nauðgunarmála í Danmörku og á Íslandi. Ekki síst var ferðin farin til að kanna hvort meðferð þessara mála í Danmörku gæti orðið á einhvern hátt til eftirbreytni fyrir okkur í því skyni að ná betri árangri við meðferð nauðgunarmála. Á meðan á ferðinni stóð og eftir hana hefur innan hópsins farið fram mikil umræða um þetta og um meðferð nauðgunarmála almennt.

Hér á eftir verða talin upp helstu atriðin sem við teljum ástæðu til að vekja athygli á. Hafa ber í huga að þau eiga jafnt uppruna sinn í samtölum á milli skýrsluhöfunda og í því sem fram kom hjá dönskum yfirvöldum. Helstu atriðin sem við teljum rétt að vekja athygli á eru eftirfarandi:

5.1 Ákvæði hegningarlaga um nauðgun ekki lengur samhljóða

Rétt er að nefna að ákvæði danskra og íslenskra hegningarlaga um nauðgun er ekki samhljóða eftir þær breytingar sem gerðar voru á íslensku hegningarlögunum með lögum nr. 61/2007 og er nú refsiramma vegna nauðgunarbrotu hærri á Íslandi en í Danmörku.

5.2 Utanaðkomandi þrýstingur virðist ekki hafa áhrif á meðferð nauðgunarmála

Það sem okkur fannst sammerkt með þeim aðilum sem við ræddum við er að andrúmsloftið var afslappað, rætt var opinskátt um allt sem viðkemur þessum málum og virtist sem gagnrýni og umfjöllun um störf þeirra ylli ekki auknu álagi eða stressi sem hafi áhrif á störf og líðan viðkomandi starfsmanna.

5.3. Notkun hunda til að finna lífsýni

Í heimsókn til tæknideildar vakti það athygli að hundar hafa verið notaðir til að finna lífsýni (DNA) á vettvangi. Þessi aðferð hefur ekki verið notuð hér á landi og er ljóst að

með þessari aðferð væri hægt að finna lífsýni sem annars mundu ekki finnast og því auknir möguleikar á að upplýsa mál.

5.4 Réttarmeinafræðingar

Vera kann að aðkoma réttarmeinafræðinga að skoðun brotþola á neyðarmótöku kunni að leiða til þess að mál upplýsist frekar. Sérfræðipækking þeirra við að greina áverka kann að leiða til þess að sönnunargögn fáið sem ella myndi yfirsjást.

5.5 Vitnaskýrslur

Eftir að hafa hlýtt á erindi Kristínu Jakobsen, vitnasálfræðings, vakti það okkur til umhugsunar hvernig staðið er að yfirheyrslum vitna hér á landi. Það er upplifun okkar að við meðferð sakamála fyrir íslenskum dómstólum er almennt þrýst á málflytjendur um að nota sem stystan tíma fyrir aðalmeðferð máls og þá bæði varðandi skýrslutökur og málflytning. Óhjálpsmælt er að þetta hafi áhrif á sakflytjendur sem reyna að verða við slíkum kröfum. Þetta má oft á tíðum greina þegar skoðuð eru endurrit af skýrslum sem hafa verið hljóðritaðar við aðalmeðferð mála. Vitni eru jafnvel spurð næstu spurningar áður en þau hafa klárað að svara þeirri fyrri. Verið getur að í tilvikum sem þessum segi vitni ekki allt sem það hefur að segja um avik. Það kom t.d. fram hjá Kristínu Jakobsen að reynt væri að hafa það sem reglu að láta 3 sekúndur líða frá því að svari er lokið þar til næsta spurning er borin fram til að tryggja að ekki sé á þennan hátt stoppuð af svör vitna.

Sérstaka athygli vakti myndband sem Kristína sýndi og getið er um í kafla 2.4 sem tekið var af brotþola sem fór með lögreglu á vettvang brots. Vitnið (brotþolinn) hafði áður gefið skýrslu hjá lögreglu en á vettvangi lýsti hún atvikum á ný fyrir lögreglumanni sem um leið framkvæmdi að einhverju leyti það sem vitnið lýsti að gerandi hafði gert. Lögreglumaðurinn t.d. hélt vitninu hálstaki á sama hátt og hún taldi að gerandi hefði gert. Hér er um að ræða aðferð sem reynir mjög á brotþola en í þessu tilviki skilaði hún upplýsingum um þrjú atriði sem brotþoli hafði ekki munað eftir þegar hún gaf skýrslu hjá lögreglu. Í framhaldi af þessu vaknar sú spurning hvort ástæða sé til að sviðsetja atvik oftast annars vegar með vitnum og hins vegar með sakborningi.

Teljum við að nauðsynlegt sé að taka sérstaklega til skoðunar hvort og hvað sé hægt að gera betur varðandi yfirheyrslur vitna og þá sérstaklega brotþola, bæði fyrir dómi og hjá lögreglu.

5.6 Rangar sakargiftir

Hreinskilin umræða virðist fara fram um það í Danmörku að falskar tilkynningar um nauðganir berist til lögreglu en þar virðast þær í einhverjum tilvikum vera tengdar götuvændi. Litið er á þetta sem staðreynd og vinna lögreglu tekur mið af því.

5.7 Ekki má víkja frá reglum um hæfilegan málshraða

Eðli máls samkvæmt er nauðsynlegt að skýrslur séu teknar af vitnum eins fljótt og hægt

er eftir að atvik gerast þar sem niðurstaða ræðst oft af framburði vitna. Á sama hátt er nauðsynlegt að málum sé fylgt eftir með útgáfu ákæru, eigi það við, eins fljótt og hægt er. Ekki má slaka á kröfum um málshraða heldur er nauðsynlegt að mæta auknum málafjölda með skilvirkari vinnuaðferðum og auknum fjölda starfsmanna bæði hjá lögreglu og ákæruvaldi.

5.8 Samstarf milli þeirra aðila sem vinna við meðferð nauðgunarmála

Nauðsynlegt er að hafa skipulagt samstarf á milli þeirra aðila sem koma að rannsókn og meðferð nauðgunarmála, t.d. lögreglu, ríkissaksóknara og neyðarmóttöku. Sérstök þörf er á vettvangi þar sem ríkissaksóknari getur komið athugasemdum sínum á framfæri svo þær ábendingar sem fram koma í niðurstöðum dómstóla skili sér til þeirra sem koma að málum á fyrri stigum. Þetta samstarf gæti t.d. verið í formi reglulegra funda á nokkurra mánaða fresti með ákærendum, lögreglu og öðrum sem málið varða.

5.9 Búnaður í dómsal

Dómsalir þurfa að vera þannig útbúnir að ákærður maður geti fylgst með vitnaskýrslum á sjónvarpsskjá í hliðarherbergi í þeim tilvikum sem hann vikur úr dómsal á meðan vitni (brotapoli) gefa skýrslu. Einnig skortir á að til sé viðeigandi búnaður til að spila hljóð- og mynddíska þannig að allir þeir sem eru viðstaddir þinghöld geti horft og hlustað á (t.d. framburð vitna við lögreglurannsókn) við viðeigandi aðstæður.

5.10 Meðferð fyrir kynferðisbrotamenn

Fjölga þarf meðferðarúrræðum fyrir dæmda kynferðisbrotamenn. Bæði þarf að vera völ á meðferð innan fangelsa og einnig utan þeirra eftir að afplánun lýkur og fyrir þá sem dæmdir eru til annarrar refsingar en óskilorðsbundins fangelsis.

5.11 Aukin upplýsingagjöf til brotþola

Veita þarf brotþolum frekari upplýsingar um framgang máls. Brotþoli hefur í mörgum tilvikum mikla hagsmuni af því að vita meira heldur en einungis hvort mál er fellt niður eða hvort ákært er í því. Nauðsynlegt er að brotþoli fái að vita hvort sakborningur er settur í gæsluvarðhald eða farbann og hvort þessum ráðstöfunum er aflétt. Einnig þarf að tilkynna brotþola um lok afplánunar og þegar dómþola er veitt reynslulausn.

5.12 Þjónusta fyrir brotþola í málum sem ekki er kærð og málum sem ekki er ákært í

Við teljum að ástæða sé til að skoða hvort hafa þurfi einhverja sérstaka þjónustu fyrir brotþola í málum sem ekki er ákært í. Sem dæmi má nefna hvort ákærandi eða lögregla eigi að boða viðkomandi í viðtal eða hringja sérstaklega til þess að útskýra nánar ákvörðun um að hætta rannsókn eða fella niður mál á grundvelli 145. gr. laga um

meðferð sakamála. Vera kann að hin mannlega nálgun geti skilað árangri og komið í veg fyrir að brotþoli telji að honum sé ekki trúað eins og dæmi eru um.

Jafnframt er nauðsynlegt að hugað verði að því hvernig sálfræðipjónustu sé best fyrir komið fyrir þá brotþola sem ákveða að leggja ekki fram kæru. Vitað er að stór hluti þeirra þarf á þessari þjónustu að halda um lengri eða skemmri tíma.

Einnig kann að vera til bóta að skoða leiðir til að gera réttargæslumenn brotþola virkari.

5.13 Eru mál í einhverjum tilvikum rannsökuð sem ekki ætti að rannsaka?

Fyrir liggur að lögregla hættir rannsókn í fjölda mála af ýmsum ástæðum. Ástæða kann að vera til að skoða hvort verið sé að hefja rannsókn í málum sem ekki eru rök til að rannsaka (ofrannsökuð mál). Skoða þarf hverjar eru ástæður þess að rannsókn er hætt og kanna hvort þetta eigi við í einhverjum tilvikum.

5.14 Det Kriminalpræventive Råd

Í Danmörku og víða annars staðar eru starfandi ráð sem hafa það að markmiði að vinna að forvörnum og skila úttektum á ýmsum atriðum tengdum meðferð sakamála. Að okkar mati er ástæða til að kanna hvort þörf sé á slíku ráði hér á landi. Sjá nánar á <http://www.crimprev.dk> og <http://www.bra.se/->

5.15 Vinnsla tölfraediupplýsinga

Víða erlendis eru einnig starfræktir sérstakir tölfraeðibankar sem halda utan um alla tölfraedi sem við kemur sakamála, sjá t.d. <http://www.statistikbanken.-dk/statbank5a/default.asp?w=1280>. Full ástæða er til þess að hér á landi verði haldið utan um alla tölfraedi er varðar sakamál á einum stað. Slíkt myndi bæði leiða til vinnusparnaðar og samræmis.

5.16 Uppbygging ákæruvalds

Í Danmörku fara lögreglustjórar með ákæruvald í nauðgunarmálum eins og áður hefur verið rakið. Það eru því styttri boðleiðir á milli þeirra sem rannsaka og ákæra í málunum en hér á landi. Kann að vera að þetta hafi áhrif á meðferð málanna og þá bæði afstöðu ákærenda til sakarefnis og málshraða.

Hér á landi hefur verið um það rætt hvort færa eigi saksókn í kynferðisbrotamálum til lögreglu og er það hluti af þeirri umræðu sem fram hefur farið um framtíðarskipan ákæruvalds.

Eins og málum er nú skipað verður ákvörðun ríkissaksóknara um niðurfellingu máls á grundvelli 145. gr. laga um meðferð sakamála ekki endurskoðuð af æðra stjórnarsýslustigi. Úr því var ætlunin að bæta með stofnun embættis héraðssaksóknara en í dag er óvíst hvenær það embætti tekur til starfa. Nauðsynlegt er að úr þessu verði bætt sem fyrst og

tryggt verði að brotaþoli hafi möguleika á að fá ákvörðun um niðurfellingu endurskoðaða og má þá líta til annarra leiða en stofnun embættis héraðssaksóknara.

5.17 Eftirlit með störfum ákærvalds

Nauðsynlegt þykir að þeir sem vinna að meðferð nauðgunarmála hafi skipulagt eftirlitskerfi með meðferð málanna, t.d. með því að meðferð einstakra mála yrði tekin til nánari skoðunar (stikkprufur) eftir að þeim er lokið.

Einnig teljum við að nauðsynlegt sé að fram fari rannsóknir sambærilegar þeim sem fram fóru 2001 og 2007 og getið er um í kafla 1.0. Einnig þyrfti slík skoðun að fara fram á meðferð mála er varða kynferðisbrot gegn börnum.

5.18 Miðlun upplýsinga til brotaþola

Bæta þarf aðgengi brotaþola að upplýsingum um meðferð nauðgunarmála og þau réttindi sem brotaþoli hefur. Þetta væri t.d. hægt að gera með vefsíðu þar sem fram kæmu upplýsingar um meðferð mála hjá lögreglu, hlutverk neyðarmóttöku, rétt til að njóta aðstoðar réttargæslumanns, rétt til að njóta sálfræðiaðstoðar o.fl.


Reykjavík, 6. september 2011.



Björgvin Björgvinsson, aðstoðaryfirlögregluþjónn



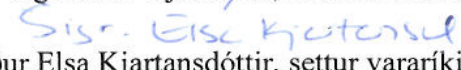
Daði Kristjánsson, saksóknari



Hulda Elsa Björgvinsdóttir, settur saksóknari



Sigríður J. Hjaltested, aðstoðarsaksóknari



Sigríður Elsa Kjartansdóttir, settur vararíkissaksóknari